

FOVIZM- TASVIRIY SAN'ATNING YOVOYI VA YORQIN RANGLARI

Bekmirova Dilnoza Choriyevna

Kamoliddin Behzod nomidagi
Milliy rassomlik va dizayn instituti
“San’at tarixi va nazariyasi”
kafedrası o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18845548>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlari Yevropa tasviriy san’atida tub burilish yasagan «Fovizm» yo‘nalishining vujudga kelish tarixi va badiiy xususiyatlari tadqiq etiladi. Muallif oqimning o‘ziga xos jihatlari — ranglarning shartliligi, kompozitsion erkinlik va hissiy ifodaviylik masalalariga to‘xtalib o‘tadi. Maqolada fovizm asoschilarining ijodiy izlanishlari hamda ularning dunyo rangtasviri rivojiga qo‘shgan hissasi tahlil qilinadi. Shuningdek, mashhur asarlar misolida yo‘nalishning falsafiy va estetik mohiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Fovizm, Ekspressionizm, avangardizm, kubizm, realizm, modernizm, postmodernizm.

Аннотация. В данной статье рассматривается история возникновения и художественные особенности движения «Фовизм», которое стало фундаментальным поворотным моментом в европейском изобразительном искусстве в конце XIX и начале XX веков. Автор затрагивает специфические аспекты движения — обусловленность цветов, композиционную свободу и эмоциональную выразительность. В статье анализируется творческий поиск основателей фовизма и их вклад в развитие мировой живописи. Кроме того, философская и эстетическая сущность направления раскрывается на примере известных произведений.

Ключевые слова: Фовизм, Экспрессионизм, авангардизм, кубизм, реализм, модернизм, постмодернизм.

Anatation. This article examines the history and artistic characteristics of the Fauvist movement, which became a fundamental turning point in European fine art in the late 19th and early 20th centuries. The author touches upon specific aspects of the movement – the conditioning of colours, compositional freedom and emotional expressiveness. The article analyzes the creative search of the founders of Fauvism and their contribution to the development of world painting. In addition, the philosophical and aesthetic essence of the movement is revealed through the example of famous works.

Keywords: Fauvism, Expressionism, avantgarde, cubism, realism, modernism, postmodernism.

XX asr boshlarida birinchi Jahon urushi davri siyosatda, ijtimoiy hayotda, jamiyatda, adabiyot va san’atda ulkan o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Chuqur siyosiy voqealar va birinchi jahon urushi. Eski tuzumning ya’ni, qirollik, knyazlik tizimining ag‘darilishi. Yangi jamiyat va

hayotning boshlanishi, turli siyosiy ziddiyatlar insonlarni real hayotdan bezdirdi. Ijodkor rassomlar tomoshabinlarni qiziqtirish niyatida tasviriy san'atga yangi "Fovizm" oqimini olib kirdilar.

Fovizm — (fransuzchadan Le fauvisme, les fauves — «yovvoyi», «yirtqich) degan ma'noni anglatadi. Fovizm oqimini XX- asr boshida fransuz rangtasvir ustalari modernist, avangardist, postmodernist rassomlari tasviriy san'atga olib kirganlar.

Ba'zi san'at tarixchilar fovizmni avangard san'ati, ba'zilari postimpressionizning davomi, ba'zilari esa modernizm deb ham talqin qilishadi.

Eng muxim davri 1905-1907 yillar oralig'ida sodir bo'ldi. Fovizmning o'ziga xos xususiyatlari orasida qiymatsiz kontrastli kombinatsichyalarda o'ta yorqin ranglardan foydalanish, umumlashtirilgan konturlar, shaklni oddiy konturlarga qisqartirish va murakkab istiqbolli konstruksiyalardan vos kechish kiradi. Shu orqali rassom o'ini his tuyg'ularini bayon etgan.

Fovist rassomlarning asarlari avangardizm bilan chambar chas bog'langan. Shuning uchun foviz bilan avangardizm oqimi bog'liq deb hisoblangan. Jamiyat va kaillari va tanqidchilar fovizm asarlarini qiyinchilik bilan tan oldilar. Sababi bu davrga qadar san'atda realizm, klassitsizm, barokko, diniy, mifologik va batal janrda ishlangan asarlar mavjud bo'lgan. XIX asr oxirlari va XX boshlaridan boshlab jamiyatda ulkan burilishlar, birinchi jahon urushlari, iqtisodiy qiyinchiliklar san'atga ham o'z ta'sirini o'tkazdi. Tasviriy san'atda abstraksionizm, avangardizm, kubizm, modernizm va shu kabi oqim va yo'nalishlar kirib kela boshladi.

Yevropada Fovizm oqimida ijod qiluvchi rassomlar birin ketin ko'paya bordi. Ular klassik rassomlarning asarlaridan ilhomlanib, fovistik. Avangardcha asarlar yaratganlar.

Fovizm bilan asosan Yevropaning shimoliy maktablari murojat qilganlar. .Edvard Munk, Nisshe va Kerkegorlar radikal g'oyalar asosida o'z asarlarini yaratganlar. Masalan Edvard Munkning "Qichqiriq" asari, bu asarga qaragan odam bezovtvlikni, qo'rqinchni vahimani his qiladi. Ushbu asar 1893—1910 yillar davomida yaratilgan.

Edvard Munkning "Qichqiriq" asari Norvegiyalik rassom Edvard Munkga tegishli bo'lib, bu asar 1893-1910 yillar oralig'ida yaratilgan. Bu asar turkum asar bo'lib, qizil qon izli osmon, bezovta manzara chayqalayotgan dengiz, omonat yog'och ko'prik va qandaydir vahimada, umidsizlikka berilgan, quloqlarini mahkam yopib qichqirayotgan inson qiyofasini tasvirlangan. San'atshunos olimlarning asar borasida ikki hil talqini bor.

Birinchi talqin; Rassom asari orqali o'sha paytda mamlakatda hukm surayotgan muhim siyosiy vaziyat uni ruhiyatini larzaga soladiki u bu qiyinchiliklardan dod solayotgan odam va notinch sharoitni ifodalagan.

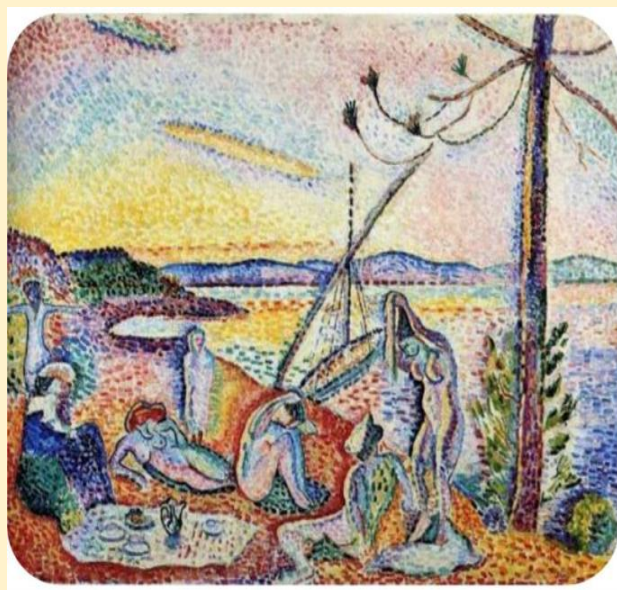
Ikkinchisi talqin; Rassom ruhiyatida tez-tez psixologik buzilish, bevaqt sodir bo'ladigan vahima iskanjasi, stress va dipressiyaga berilgan vaqtida shu kasallmkdan qaerga qochishini bilmay vahimada qichqirayoigvn odam tasvirini ya'ni o'zini tasvirlagan.

Umuman olganda Edvard Munkning boshqa asarlarida ham chuqur ruhiy tushkunlik aks etib turadi. Ammo fovizm uslubida ishlangan asarlari ruhiyatni ko'taradi.

Tasviriy san'atning fovizm liderlaridan biri Anri Matiss. Ekspertlarning fikricha Anri Matissning fovizm oqimining uning ilk ijodida sezila boshlagan. Bunga uning "Dabdaba, xotirjamlik.lazzat" nomli asaridan sezish mumkin.

Anri Matiss yangi ranglar garmoniyasini kashf etgan. **"Dabdaba, xotirjamlik va lazzat"** nomli asarida kompozitsion uyg'unlik formalarning aniqligi va sodda chizgilari, ranglarni uyg'unligi chiziqli perspektiva asosida yaratilgan. Anri Matiss asarlaridagi ranglar sof, boshqa ranglarning aralashmasidan emas, aynan ular rangidan foydalanishni xush ko'rgan. Fovizmning asl mohiyati ham shunda. Ya'ni asarlarni sof, tiniq va yorqin ranglardan foydalanishdir. Tiniq ranglar fovizmning asl ma'nosidir. Masalan Anri Matiss reallikdan qochish maqsadida osmon, tabiat, odamlarni tasvirlashda asl real ranglarni o'rnini o'z kayfiyatiga qarab o'zgartirgan.

Ana shunday fovistlardan yana biri Lui Valta. Valta ham Klod Mone va Anri Matiss singari fovizm oqimida ijod qilgan. Uning asarlarida ham tiniq va ravshan, yorqin ranglar, noreal figuralar asosiy rol o'ynaydi.

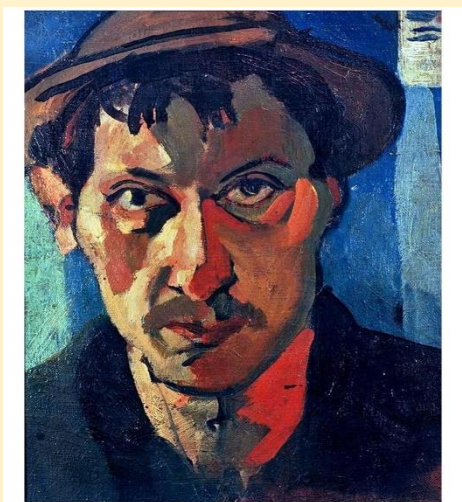
Umuman olganda Fovist rassomlar reallikdan mavxumlik va illyuzionistik va tiniq, yorqin, beg‘ubor foydalanib, tomoshabinlar e‘tiborini qozonganlar.

Hozirgi kunda ham Yevropa va Osiyo rassomlari orasida fovizm, kubizm, abstraksiya, ekspressionizm kabi tasviriy san‘at oqimlaridan keng foydalanib kelmoqdalar.

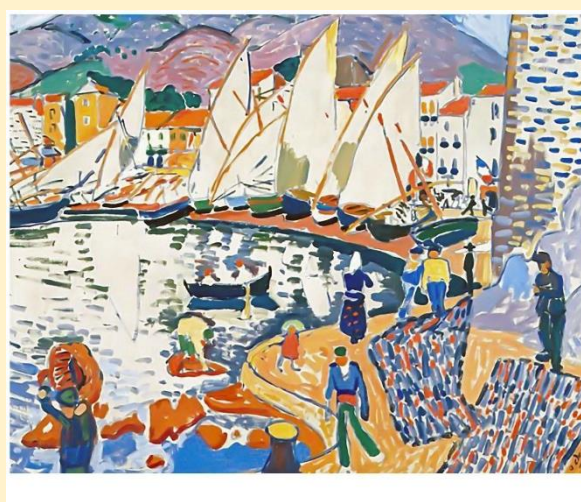
ФОВИЗМНИНГ яна бир йирик вакиллари **Андре Дерен** edi.

1905-yilda Parijdagi "Kuzgi salon" ko‘rgazmasida bir guruh yosh rassomlarning asarlari namoyish etildi. Ularning orasida Andre Deren markaziy figuradir. Tanqidchilar ularning ishlarini ko‘rib, "Bu rasm emas, yovvoyi hayvonlarning (fauves) hayqirig‘i!" deb baho berishgan. Shu tariqa Favizm oqimi tug‘ildi.

Favizmning falsafasi: Rang — bu hissiyot.

Andre Derain. Avtoportret. 1905 yil
voiles1905.

Andre Derain. Le sechage des
voiles1905.

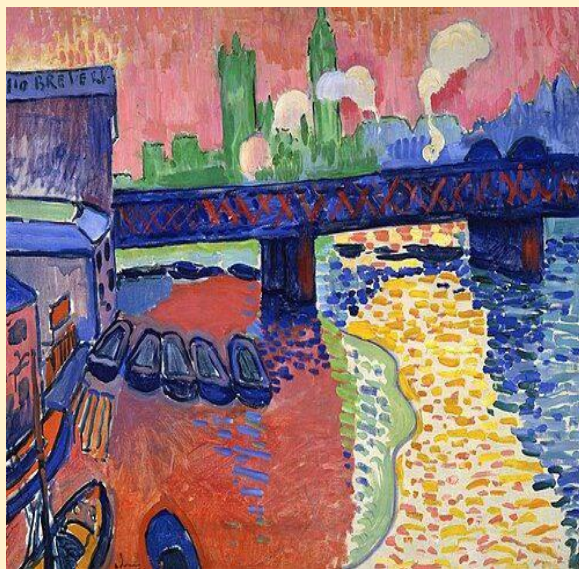
Deren va uning do‘sti Anri Matiss uchun rang ob‘ektning tashqi ko‘rinishini aks ettirish vositasi emas edi. Ular rangni erkinlik ramzi deb bilishgan:

Agar o‘t yashil bo‘lsa, nima uchun uni qizil chizmaslik kerak?

Agar daryo ko‘k bo‘lsa, nima uchun uni sariq qilmaslik kerak? Bu yondashuv akademik san‘atning barcha qoidalarini parchalab tashladi.

Derenning "London turkumi" (1906)

Bu turkum Andre Deren ijodining cho‘qqisi hisoblanadi. U Londonga borib, o‘ttizga yaqin asar yaratadi. Uning eng mashhur asarlari aynan ko‘priklar bilan bog‘liq.

Charing Cross Bridge, London», 1906 .

Charing Cross ko‘pigi". Bu rasmda biz an'anaviy London tumanini ko'rmaymiz. Aksincha, daryo oltin-sariq rangda yonmoqda, binolar esa binafsha va ko'k ranglarning o'tkir kontrasti orqali berilgan.

"London ko‘pigi" (London Bridge): Bu asarda Deren ranglarni alohida bloklar ko‘rinishida ishlatadi. Bu uslub keyinchalik Kubizm oqimining shakllanishiga ham xizmat qilgan.

Andre Deren asarlarini tahlil qilganda quyidagi jihatlarga e'tibor berish kerak:

U shakllarni aniq chiziqlar bilan chegaralamaydi, balki rangli surtmalar orqali hajm yaratadi.

Tabiiy yorug'likning inkor etilishi: Rassom quyosh nuri qayerdan tushayotganiga qaramaydi. U uchun asardagi har bir rang o'z-o'zidan nur taratuvchi manbadir.

U ranglarni palitrada aralashtirmasdan, to'g'ridan-to'g'ri tyubikdan (bo'yoq idishidan) foydalanishni afzal ko'rgan.

U rangni shunchaki bo'yoq emas, balki "portlovchi modda" deb hisoblagan. Bo'yoq qanchalik sof bo'lsa, u tomoshabinga shunchalik kuchli hissiy ta'sir ko'rsatadi.

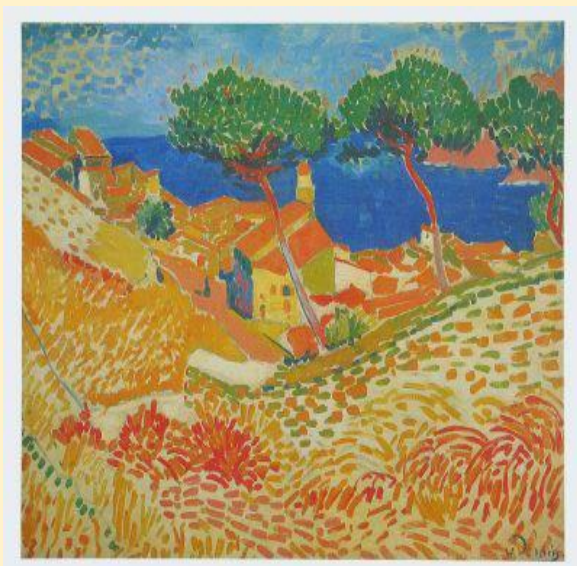
Deren an'anaviy soyalardan (qora yoki kulrang) voz kechgan. U yorug'likni tasvirlash uchun ranglarning bir-biriga qarama-qarshiligidan (kontrastidan) foydalangan.

Masalan, sariq rang yoniga binafsha rangni tyubikdan chiqqanicha qo'ysa, bu rasmga misli ko'rilmagan vibratsiya (tebranish) va quyosh nurining issiqligini beradi.

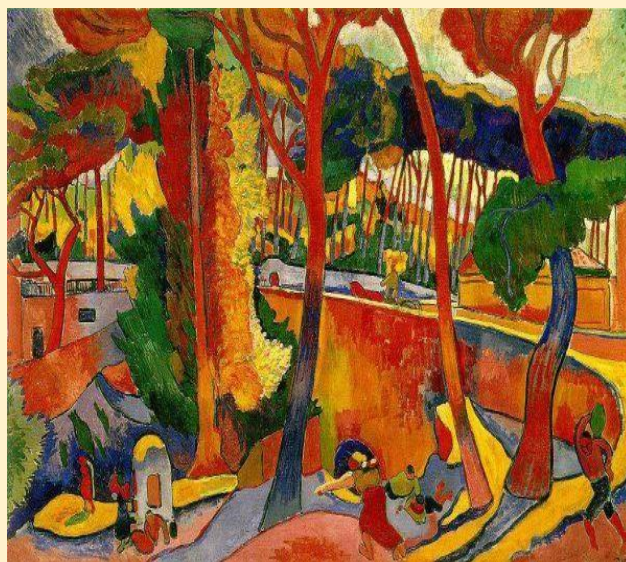
Fovistlar fotoapparat kabi dunyoni boricha chizishni istashmagan.

Rasm — bu narsalarning nusxasi emas, balki rassomning ichki tuyg'ulari bayonidir," — deyishgan ular.

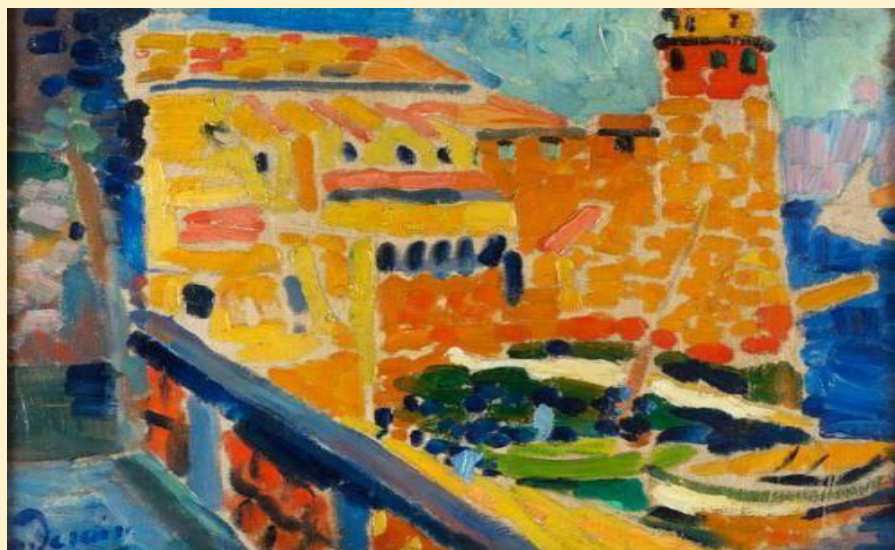
Bo'yoqni aralashtirmasdan, qo'polroq va yorqinroq ishlatish orqali Deren tomoshabinga: "Bu shunchaki rasm, tabiat emas!" deb eslatib turgan.

Collioure ko'rinishi
manzara.

Chatou yaqinidagi Andre Derain

Andre Derain Chatou, 10-06-1880 - Garches, 08-09-1954)

Anri Matiss va Anri Deren o'rtasidagi do'stlik — bu shunchaki ikki rassomning tanishuvi emas, balki san'at tarixida Fovizm (fransuzchadan les fauves — "yirtqichlar") oqimining tug'ilishiga sabab bo'lgan buyuk hamkorlikdir.

Ular 1905-yilda Fransiyaning janubidagi Kolyur (Collioure) qishlog'ida birga ijod qilib, ranglar inqilobini amalga oshirishgan. Biroq, ularning nafaqat yoshi va xarakteri, balki san'atga bo'lgan yondashuvi ham tubdan farq qilgan.

Bu ikki ijodkorning eng asosiy umumiy nuqtasi — rangni ob'ektning real rangidan mustaqil ravishda ishlatish edi. Ammo uslubiy farqlar yaqqol ko'zga tashlanadi:

Anri Matis: Rangni ko'proq hissiy muvozanat va xotirjamlik yaratish uchun ishlatgan. Uning ranglari bir-biriga uyg'unlashib, dekorativ yaxlitlikni hosil qiladi. Matis uchun rang — bu dekorativ bezak va quvonch manbai.

Anri Deren: Uning ranglari ancha agressiv va keskin bo'lgan. Deren ranglarni "dinamit tayoqchalari" deb atagan. U ranglar orqali yorug'lik va energiyani portlash darajasida tasvirlashga harakat qilgan.

Matis (Yaxlitlik va chiziq): Matis yillar o'tgan sayin shakllarni soddalashtirib, chiziqlar nafisligiga e'tibor qaratgan. Uning asarlarida "tekislik" ustunlik qiladi (masalan, "Raqs" asari).

Deren esa doimo shaklning qattiqligi va qurilishiga (strukturaga) qiziqqan. Uning asarlarida ranglar alohida-alohida nuqtalar yoki chiziqlar (divizionizmga yaqinroq) shaklida bo'lib, asar kompozitsiyasi ancha murakkab ko'rinadi.

Anri Matissning "Raqs" (La Danse) asari nafaqat rassomning eng mashhur ijodi, balki XX asr modernizm san'atining haqiqiy ramzi hisoblanadi. Bu asar ustida Matis 1909–1910-yillarda ishlagan.

Ushbu shohasarning yaratilish tarixi va mazmuni haqida qisqacha ma'lumot:

Asarni rossiyalik mashhur san'at kolleksioneri Sergey Shchukin buyurtmasiga binoan yaratilgan. Matis Shchukinning Moskvadagi qo'rg'oni zinapoyasi uchun ikkita yirik "Raqs" va "Musika" asarlarini chizgan.

Matis ushbu asarda atigi uchta asosiy rangdan foydalangan:

Qizil: Inson tanasi va hayotiy energiya ramzi.

Ko'k: Cheksiz osmon va koinot.

Yashil: Yer kurasi va tabiat.

Andre Derenning ham aynan shu nomli asari borligini biroz chetga surib qo'yibman. Tuzatish uchun rahmat!

Darhaqiqat, Andre Derenning 1906-yilda chizilgan "Raqs" (La Danse) asari mavjud. Bu asar Matissning mashhur "Raqs"idan (1910) to'rt yil oldin yaratilgan va o'ziga xos juda qiziqarli xususiyatlarga ega.

Mana Andre Derenning "Raqs" asari haqida ma'lumot:

Derenning ushbu asari Matissnikidan farqli o'laroq, ko'proq ekzotik va etnik ruhda. Unda Pol Gogenning ta'siri juda kuchli seziladi:

Mavzu: Asarda tasvirlangan ayollar qadimgi qabila raqslarini eslatadi.

Muhit: Manzara tropik bog'ga o'xshaydi – yorqin gullar, g'ayritabiiy rangdagi o'simliklar va ilonlar tasvirlangan.

Ranglar jilosi (Fovizmning cho'qqisi). Deren bu asarda ranglarni juda jasorat bilan ishlatgan:

Ayollarning tanasi sariq va qizg'ish ranglarda bo'lsa, atrof-muhitda to'q ko'k, yashil va binafsha ranglar hukmron.

Bu ranglar asarga sehrli, tushga o'xshash (surreal) kayfiyat bag'ishlaydi.

Matissning "Raqs"i o'ta soddalikka (minimalizmga) intilgan bo'lsa, Derenning asari dekorativ va detallarga boy:

Unda inson tanasining egiluvchanligi va tabiat bilan uyg'unligi ko'rsatilgan.

Asar hozirda xususiy kolleksiyalarda saqlanadi (ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, u uzoq vaqt davomida Fridart jamg'armasida bo'lgan).

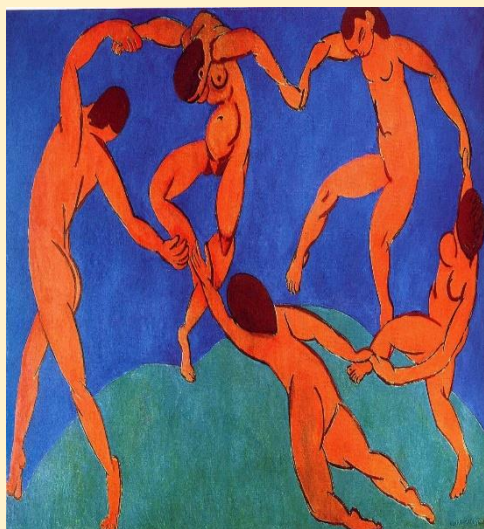
Bu ranglarning keskin kontrasti tomoshabinda kuchli hissiyot va jo'shqinlik uyg'otadi. Asar fovizm (fransuzcha "fauve" — yovvoyi) oqimining eng yorqin namunasi bo'lib, unda detallar emas, balki his-tuyg'ular va ranglar birinchi planga chiqadi.

"Raqs" asarida beshta qip-yalang'och inson doira bo'lib qo'l ushlashgan holda raqsga tushayotgani tasvirlangan.

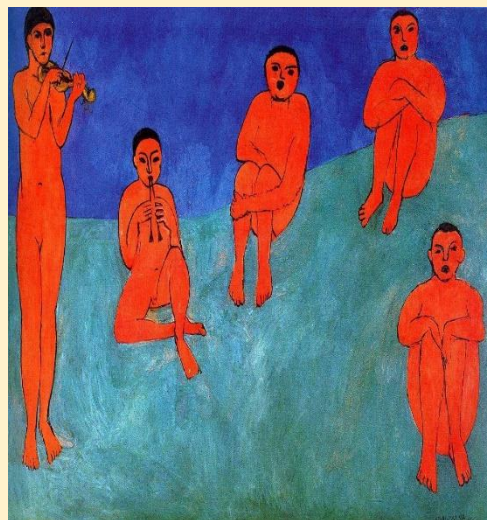
Rassom inson qomatini anatomiya qoidalariga bo'ysundirmay, asosiy urg'uni harakatning dinamikasiga bergan.

Ritmi: Doira shakli hayotning aylanishi, tabiat bilan uyg'unlik va cheksizlikni anglatadi.

Asar insoniyatning eng qadimgi, beg'ubor va erkin holatini — quvonchli raqsni ifodalaydi.

Anri Maticc Raqs.

Anri Matiss Musiqasi.

Andre Deren Raqs.

Moris de Vlamink ham Fovizmning yorqin Vakili xisoblanadi.

Moris de Vlamink XX asr boshlarida san'at olamiga kirib kelganida, u tasviriy san'atning asosiy funksiyasini — voqelikni aks ettirish emas, balki his-tuyg'uni portlatish deb belgiladi. Uning 1904–1907-yillardagi fovistik davri san'atda "ranglar diktaturasi"ni o'rnatdi.

Vlaminkning texnik xususiyatlari:

Bo'yoqning sof holati: U bo'yoqlarni palitrada aralashtirishni rad etib, ularni to'g'ridan-to'g'ri tyubikdan tuvalga surtgan. Bu uslub vizual vibratsiyani maksimal darajaga ko'targan.

Uning asarlarida chiziqlar shaklni chegaralamaydi, balki rang bilan birga harakat qiladi. Bu esa asarga ichki ritm va "shovqin" beradi.

Gog Ta'siri va Sub'ektiv Vizualizatsiya.

Vlaminkning ijodiy shakllanishida 1901-yilda Vinsent vang Gog ko'rgazmasi hal qiluvchi rol o'ynagan. Vlamink Vang Gogning bo'yoq surtish texnikasini (pastoz texnikasi) o'zlashtirgan bo'lsa-da, uni yanada radikallashtirdi. Agar Vang Gogda rang ramziy ma'no kasb etgan bo'lsa, Vlaminkda u instinktiv kuch sifatida namoyon bo'ladi. Uning "Shatudagi qizil daraxtlar" yoki "Restoran interyeri" asarlarida ranglar real ob'ektlarning xususiyatlarini inkor etadi.

Evolutsiya:

Vlamink ijodi bir qolipli emas edi. Uning badiiy yo'nalishi uchta asosiy vektorda rivojlandi:

- 1) Radikal Fovizm 1900–1908 Spektral ranglar kontrasti, shaklning dekorativ parchalanishi.
- 2) Sezannizm 1908–1914 Kompozitsion qat'iylik, geometrik shakllarning ustunligi, ohanglar jiddiylashuvi.
- 3) fojiaiy peyzajlar. Tabiat va Shovqin: Peyzaj Janri Tahlili

Vlamink peyzaj ustasi edi, ammo uning tabiat tasviri sokinlikdan yiroq. Uning asarlarida osmon hamisha harakatda, yo'llar esa cheksizlikka intiluvchi dinamik chiziqlardan iborat. Keyingi davr ijodida paydo bo'lgan "qishloq yo'llari" va "bo'ronli osmon" motivlari insonning koinotdagi yolg'izligi va tabiatning ulug'vor qudrati haqidagi falsafiy mulohazalarni aks ettiradi. Moris de Vlamink Fenomeni va Zamonaviy San'at Gomeostazi

Moris de Vlamink nafaqat fovizm asoschisi, balki tasviriy san'atda instinktivizm falsafasini birinchi planga olib chiqqan inqilobchi rassomdir. Uning ijodiy merosini quyidagi fundamental xulosalar orqali umumlashtirish mumkin:

Vlamink rangni shaklning "qulidan" mustaqil sub'ektga aylantirdi. Uning asarlarida rang ob'ektning tashqi ko'rinishini emas, balki rassomning o'sha lahzadagi psixologik holatini ifodalovchi energetik kod vazifasini o'tadi.

Akademizmga Qarshi "Yovvoyi" Isyon:

Rassom muzeylar va an'anaviy ta'lim tizimini rad etish orqali san'atda individuallikning mutlaq ustuvorligini isbotladi. Uning "muzeylar – qabriston" degan qarashi keyinchalik futurizm va dadaizm kabi avangard oqimlarning mafkuraviy asosi bo'lib xizmat qildi.

Ekspressionistik Evolutsiya: Uning ijodi fovizmning yorqin optimizmidan ekspressionizmning dramatik realizmigacha bo'lgan murakkab yo'lni bosib o'tdi. Bu transformatsiya rassomning ichki dunyosidagi evrilishlar va Yevropa jamiyatidagi (urushlararo davr) tushkunlik kayfiyatining vizual aksidir.

Xulosa.

XX asr boshlari g'arbiy Yevropa tasviriy san'atida yuz bergan transformatsion jarayonlarni tadqiq etish natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, fovizm (1904–1908) zamonaviy modernizmning tamal toshini qo'ygan birinchi mustaqil yo'nalish hisoblanadi. Ushbu oqim san'at tarixida quyidagi ilmiy va estetik yangiliklarni joriy etdi:

Rangning avtonomlashuvi: Fovizm rangni ob'ektning tashqi ko'rinishini aks ettirish funksiyasidan ozod qildi. Rang endi tabiatga taqlid qilish vositasi emas, balki rassomning ichki psixologik holatini ifodalovchi mustaqil estetik kategoriya sifatida talqin etila boshlandi.

Akademik qonuniyatlarning inqirozi: Oqim vakillari (A. Matiss, A. Deren, M. Vlamink) an'anaviy nur-soya (chiaroscuro) va chiziqli perspektiva qoidalaridan voz kechib, tasvirda tekis yuzali (ploskostnoy) kompozitsiya va o'tkir ranglar kontrastini birinchi planga olib chiqdilar.

Hissiy ekspressivlik: Fovizm shakllarning soddalashtirilishi va detallardan qochish tamoyili "minimalizm orqali maksimal emotsiya" g'oyasiga xizmat qildi. Bu esa tomoshabinning asarni vizual idrok etishidan ko'ra, uni hissiy qabul qilishini birinchi darajaga ko'tardi.

FOYDALANINGAN ADABIYOTLAR

1. Власов В. Г. Фовизм // Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства. В 10 т. — СПб.: Азбука-Классика. — Т. X, 2010. — С. 149
2. Герман М. Ю. Модернизм. Искусство первой половины XX века. — СПб.: Азбука-классика, 2003. — С. 77 — 84
3. Dempsey A. Styles, Schools and Movements: An Encyclopedic Guide to Modern Art. — London: Thames & Hudson, 2002. — Pp. 66—69
4. Collins B. Van Gogh and Gauguin: Electric Arguments and Utopian Dreams. — Westview Press, 2003.
5. Рыков А. В. К вопросу о становлении модернистской парадигмы в искусстве XIX в. // Вестник Санкт-Петербургского университета. — Сер. 2, 2013.
6. Chantal Fernex de Mongex. Georges Rouault et le cirque. — Chambéry: Comp'act, 2004. — 103 P.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Dempsey A. Styles, Schools and Movements: An Encyclopedic Guide to Modern Art. — London: Thames & Hudson, 2002. — Pp. 66—69
2. Jean-Luc Chalumeau. Fauvisme. — Paris: Éditions du Cercle d'Art, 1996. — Pp. 42—46.